

EESTI PANK

VIIS AASTAT EESTI KROONI

TALLINN 1997

Eesti Pank

VIIS AASTAT EESTI KROONI

Tallinnas 18. juunil 1997 toimunud
teaduskonverentsi materjalid

Tallinn 1997

VIS AASTAT EESTI KROONI

1987. aasta Eesti krooni
rahaühikute ja arvude
tabelid. Tallinn, 1987. aastal
väljaandis Eesti Rahvus-
raamatukogu. 100 lehekülge.

EESTI
RAHVUSRAAMATUKOGU
3-98-00532

Eesti Vabariigi Presidendi LENNART MERI avasõna

18. juunil 1997 toimus Tallinnas Eesti krooni taaskehtestamise 5. aastapäevale pühendatud teaduskonverents. Selle avas Eesti Vabariigi president **Lennart Meri**. Ettekandega esinesid Eesti Panga president **Vahur Kraft**, Rahvusvahelise Valuutafondi esimene asedirektor **Stanley Fischer**, Euroopa Rahainstituudi peadirektor **Robert Raymond** ning Eesti Vabariigi peaminister **Mart Siimann**.

Paneeldiskussioonil, mida juhtis peaministri nõunik **Ardo Hansson**, kõnelesid Soome keskpanga president **Sirkka Hämäläinen**, Saksa Liidupanga nõukogu liige dr **Reimut Jochimsen**, Tšehhi keskpanga peadirektor dr **Miroslav Hrnčíř**, Sumitomo panga Londoni harukontori juhataja **Takayuki Tsukuda** ja Eesti Vabariigi Riigikogu liige **Siim Kallas**.

Käesolevas väljaandes on ära toodud Vabariigi Presidendi avasõna ja konverentsil tehtud ettekanded.

Eesti Vabariigi Presidendi LENNART MERI avasõna

Austatud daamid ja härrad!

Peaaegu 80-aastane Eesti riik võib täna olla uhke, et ta rahvuslik valuuta on püsinud muutumatu ja usaldatavana juba ... 5 aastat!? Paradoks kaob, kui tuletada meelde Teise maailmasõja okupatsioonide muserdusi, mida on pidanud taluma meie riik. Ning kui meenutame, et just Eesti rahvuslik kapital oli üks nendest jõududest, kes koos rahvusliku haritlaskonnaga tunnetas kõige paremini tekkinud ahtaid võimalusi oma riigi loomiseks 1918 ja taastamiseks 1991 ning neid selleks ka kõhklematult ära kasutas, siis saab selgeks Eesti iseseisvusajaloo vahekord Eesti rahaga. Rahasüsteemi korrastamine ja oma raha sisseseadmine on olnud loomulikuks jätkuks saavutatud riikliku iseseisvuse kindlustamisel, seades eesmärgiks saada sõltumatuks ka majanduslikult. Seega on Eesti raha ajalugu olnud tihedas sõltuvuses ka Eesti iseseisvuse ajalooga.

Milleks aga siiski pöörata niipalju tähelepanu ühele viieaastasünnipäevale? Viis aastat ühe rahvusvaluuta ajaloos võib tunduda mõnelegi kaugemalt tulnud, asjassepühendamatu inimesele vägagi lühikese ajana. Asjaolud muutuvad teiseks, kui asetada toimunu sobivasse taustsüsteemi.

Tuletagem meelde aastaid 1991-1992. Eesti iseseisvuse taastamise võidujoovastus oli lämbumas talongimajanduses ja looklevates võisabades. Kuigi *de jure* iseseisev, sõltus Eesti *de facto* Venemaa rahapajast, mille poolt välja paisatud rublad meid hüperinflatsiooni rappa kiskusid. Kuigi ebastabiilne olukord oli omane kõigile üleminekuriikidele, olid väliste mõjuritele eriti tundlikud just äsja iseseisvunud Balti riigid, kelle majandus oli peaaegu täielikult seotud endiste NSVL maadega ja kes kuulusid endiselt rublatsooni. Vaja oli leida ravim, mis mõjukuks tasakaalustavalt majandusele ja looks edasiseks arenguks nii hädavajalikku stabiilsust.

1992. aasta juunis viis Eesti ühe esimese Ida- ja Kesk-Euroopa riigina läbi rahareformi, mis erines paljudest teistest samalaadsetest reformidest oma radikaalsuse poolest. Väljumine rublatsoonist ja valuutakomitee süsteemi põhimõtete rakendamine oli oluliseks tõukeks Eesti majandusliku iseseisvuse kindlustamisel. 1991. aasta augustis saavutati Eesti poliitiline iseseisvus; 1992. aasta juuni oli alguseks liikumisel majanduslikule iseseisvusele. Järgnenud julged reformid on seda ainult kinnistanud.

Napilt aasta jooksul pärast rahareformi vähenes inflatsioonitase 953%-lt 36%-ni. Majandus orienteerus jõuliselt ümber idast läände. Praeguseks oleme jõudnud olukorrani, kus kaubavahetus Euroopa Liidu liikmesriikidega moodustab 60% Eesti kaubavahetuse mahust. Eesti kuulub Kesk- ja Ida-Euroopa edukamate riikide hulka välisinvesteeringute mahult elaniku kohta. Konservatiivne fiskaalpoliitika on aidanud tasakaalustada riigi eelarvet ja hoida madala Eesti välisvõla. Mitmete näitajate osas vastab Eesti juba praegu EMU nõuetele.

Tagantjärele võime öelda, et meie valikud on ennast õigustanud. Keskseks reformiks ja tänase päeva peateemaks olev Eesti krooni sisseseadmine ja seda toetava valuutakomitee

süsteemi rakendamine on see alusmüür, millele on toetunud kogu ülejääv. Rääkides täna kroonist, räägime sümbolist, mis tähistab Eesti edusamme.

Me teame, et mitte kõigil reformiriikidel ei ole läinud oma majanduse reformimisel ja eriti rahareformi läbiviimisel nii hästi kui Eestil. Eesti krooni kehtestamine oli kollektiivne looming. Täna sel päeval on paslik tänada nii neid, kes otseselt krooni sünnile kaasa aitasid – paljud viibivad tänagi siin saalis –, kui ka kogu Eesti rahvast kannatlikkuse ja mõistmise eest – oli ju rahareform ka paljudele karmiks katsumuseks. Tagantjärele peame ütleva, et meil ei olnud ka palju muid valikuid.

Eesti on oma prioriteedid selgeks teinud. Selleks on eelkõige majanduslikult liitumine Euroopa Liiduga. Just tänu edukatele majandusreformidele võime olla optimistlikud, et Eesti satub Euroopa Liidu laienemise esimesse ringi, kui rakendatakse objektiivseid hindamiskriteeriume. Sellega seoses tahaksin tulla veel kord tagasi Eesti krooni juurde ja tuletada meelde, et meie kroon pole tänapäevase väärtuseta ajalooline sümbol, ei – palju enam on ta meile reaalne efektiivne rahandusinstrument, mis meid euro-teel toetab.

Edukat konverentsi jätku teile!

Eesti reformikogemus ja Euroopa arengud

VAHUR KRAFT

Eesti Panga president

Lugupeetud daamid ja härrad!

Eesti Panga presidendina on mul hea meel märkida väga kõrgetasemelist osavõttu meie aastapäevakonverentsist. Arvan, et see annab järjekordselt tunnistust laiemast huvist Eesti rahapoliitiliste kogemuste ja majandusreformide vastu tervikuna.

Tänane päev viis aastat tagasi ei olnud veel rahareformi päev. 18. juunil tuli viimast korda enne rahareformi kokku Eesti Panga nõukogu, kes kinnitas veel viimased eeskirjad ja normid, mis olid vajalikud iseseisva rahasüsteemi ladusaks toimimahakkamiseks.

Rahareform kuulutati välja 19. juunil 1992 kell 21. 20. juunil 1992 kell 4 hommikul hakkas Eestis maksevahendina kehtima Eesti kroon. Erinevalt mitmetest teistest rahareformidest on krooni taaskehtestamise aastapäev Eesti-siseselt kindlasti pidupäev, mille üle suur osa inimestest uhkust ja heameelt tunneb. Selleks on ka põhjust. Taas kasutuselevõetud oma raha – Eesti krooni – täisväärtuslikkus leidis tunnustamist praktiliselt kohe pärast 1992. aasta rahareformi. Krooni usaldusväärsus on viimase viie aasta jooksul pigem kasvanud. Igapäevakasutuses on Eesti kroon muud valuutad praktiliselt kõrvale tõrjunud – ja seda ilma administratiivse surveta.

Viis aastat tagasi, 1992. aasta rahareformi ajal lubasime Eesti rahvale kindla kursiga Eesti krooni. Lubasime, et kurss kaheksa Eesti krooni ühe Saksa marga vastu kehtib ka siis, kui ta järgmisel rahareformijärgsel hommikul üles ärkab – ja ülejäämisel. Oleme oma sõna pidanud ja kavatseme viie aasta eest antud lubadusest ka edaspidi kinni pidada.

Rahareform tähendas Eesti jaoks majanduslikku iseseisvumist. Stabiilse krooni kasutuselevõtt koos mitmete teiste radikaalsete reformidega pani aluse Eesti majanduse praegustele edusammudele. Selle üle võib vaieldamatult uhkust tunda – eriti, kui meenutada, milline oli lähtepunkt.

Niisiis – mis oli enne rahareformi?

1992. aastaks olid Eesti majandust juba tabanud mitmed reaalsõkid, mis tulenesid varasema majandussüsteemi kokkuvarisemisest. Ära olid langemas nii tooraine kui ka valmistoodangu senised turud. Sotsialismiaja traditsiooniliste turgude hinna- ja kvaliteeditase erines tunduvalt maailmaturu omast. See tegi uute ostjate leidmise vaevaliseks. Ettevõtete senised juhtimisstruktuurid ja -skeemid tuli ümber suunata plaanimajanduse jäänuknähtudelt turumajandusele.

Viis aastat tagasi käibis Eestis maksevahendina N Liidu rubla. Rubla oli järsult kaotamas oma väärtust. 17. juunil 1992, viimaste rahareformieelsete Eesti Panga noteeringute järgi olid kursisuhted järgmised: 1 USA dollar – 115 rubla, 1 Saksa mark – 73 rubla. Meenutagem, et 1992. aasta inflatsioonitempoks mõõdeti Eestis 1076%. Seda, milline oli intressitase, iseloomustab fakt, et Eesti Pank refinantseeris pankasid 100%-ni ulatava intressiga.

Riigikassa oli tühi. Tuli leida vahendeid eelarve lappimiseks.

Rubla väärtuse kadudes hakati üha laiemalt kasutama välisvaluutat. Levisid nn valuutakauplused, aga ka mitmesugused musta turu ilmingud. Üheks turul kaubeldavaks objektiks sai – nii kummaline kui see tagantjärele ka ei tundu – sularaharubla. Sellest oli kujunenud sotsialistlikule majandusele tüüpiline defitsiit, nagu kõikvõimalikest muudestki kaupadest ja hüvistest.

Rubla sise- ja välisväärtuse kiire langus muutis olematuks varasemad säästud. Säästmine muutus üldse mõttetuks.

Pikemaajalisi äriplaane polnud rahareformi eel praktiliselt võimalik teha. Isegi pangad läksid kaasa lühiajaliste vahendus- (arbitraaži-) ja spekulatsiooniskeemidega, sest tavapärase finantsvahenduse ei täitnud kreditoride ja omanike ootusi tulukuse suhtes.

Selline oli olukord täna viis aastat tagasi.

Rahareform tõi Eesti krooni kursi fikseerimise valuutakomitee raames. Makromajandusliku stabiliseerimise huvides võeti mitmeid suhteliselt radikaalseid meetmeid fiskaaldistsipliini tugevdamiseks. Need meetmed omakorda löid tugeva aluse Eesti kroonile. Siit edasi liikudes liberaliseeriti kaubandusrežiim.

Miks fikseeritud kurss ja mitte mõni muu valik?

Fikseeritud kursi kaudu sisenduvad maailmaturu hinnad ilma moonutusteta ja suhteliselt stabiilsetena. See on oluliselt aidanud kaasa tootmisressursside efektiivset kasutust soodustava majanduskeskkonna kujunemisele Eestis.

Fikseeritud vahetuskurss loob avatud majandusega väikeriigile suhteliselt head eeldused rahvusvahelises konkurentsivõimelises püsimiseks. Tulevast Euroopa Rahaliitu, aga ka kogu maailmas süvenevat majandusintegratsiooni silmas pidades võib eeldada, et fikseeritud vahetuskursi pakutavaid eeliseid saab kasutada ka tulevikus – ja suhteliselt pika aja jooksul.

Kui fikseeritud kurss äratub usaldust, tähendab see väiksemaid riskipreemiaid finantsturul, madalamaid intresse ja seeläbi väiksemaid kulusid majandusele. Eestis on reaalintrass fikseeritud kursi tingimustes märgatavalt alanenud ning pikemat aega püsinud isegi negatiivsetena. See on loonud soodsa pinnase ettevõtluse arenguks.

Fikseeritud kurss valuutakomitee-laadsetel lahendustel põhineva rahasüsteemi juures oli 1996. aasta lõpu seisuga kasutusel 12 erinevas riigis. Valuutakomitee on osutunud tõhusaks vahendiks rahasüsteemi usaldusväärse tagamisel. Sellel taustal Eesti valuutakomitee kogemust analüüsides on Rahvusvahelise Valuutafondi spetsialistid muu hulgas osutanud, et esimeste rahareformijärgsete aastate suhteliselt kiire intressitaseme langus seletub suures osas **kõrge usaldusega siinse valuutakomitee vastu**. Ka loetakse meid nende riikide hulka, kus valuutakomitee rakendamine on ilmselt aidanud reformihetkel väga kõrget inflatsioonitaset ohjeldada – kuigi hinnataseme lõplik stabiliseerimine võtab suhteliselt kauem aega.

Nagu öeldud, valuutakomiteed rakendanud riikide kogemus näitab, et siit tulenevad paremused põhinevad eelkõige suuremal usaldusel rahasüsteemi vastu. Paremad tulemused saavutatakse, kui usaldusväärsele rahasüsteemile lisandub range eelarvepoliitika ja võimalikult vähesed piirangud välismajandustehingutele (ning seda kõike toetav poliitiline üksmeel). Neid analüüsitulemusi Eesti juhtumile rakendades võime kaunis kindlalt tulevikku vaadata.

Fikseeritud kurs oli ja on Eesti-taluse avatud majandusega väikeriigi rahasüsteemi jaoks sobiv lahendus. Fikseeritud vahetuskurs tähendab raha välimist stabiilsust ning annab seega tegusa võimaluse usalduse loomiseks raha vastu. Realkursi stabiilsust ja seega ka raha sisemist väärtust ei võimalda üleminekumajandustele tüüpilised reaalsõidid ja struktuurimuutused enamasti kuigi hästi säilitada. Kui Eesti-sarnases üleminekuriigis seatakse ulatuslike majandusreformide perioodil esiplaanile raha sisemise väärtuse säilimine (ehk madal inflatsioonitempo), siis on väga tõenäoline, et usalduse kujunemine vastreformitud rahasüsteemi vastu kulgeb märgatavalt vaevalisemalt kui välist stabiilsust eelistava lahenduse puhul. Usaldus – ja seda ei saa piisavalt rõhutada – on iga toimiva rahasüsteemi alus.

1992. aasta rahareformiga sai võimalikuks oluliste ja sisuliste majandusreformide alustamine Eestis. Seda, kuhu möödunud viie aastaga jõutud on, võiks lühidalt iseloomustada järgnevate arvudega:

- inflatsioon on ajavahemikus 1992–1996 aeglustunud ligikaudu 47 korda;
- sisemajanduse kogutoodangu kasvutempo on 1992. aasta ligikaudu 15% suurusel langusel jõudnud 1996. aasta 4% suuruse kasvuni;
- Eesti majandusest on kujunenud avatud majandus. Juba järgmisel aastal pärast 1992. aasta rahareformi ületas väliskaubanduse maht majanduse enda mahu;
- kaubavahetus Euroopa Liidu liikmesriikide ja Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni riikidega on kasvanud 1992. aasta 4,8 miljardilt kroonilt 1996. aasta 39 miljardini. 1992. aastal langes nende riikide arvele ligikaudu 45% kaubavahetusest, 1996. aastal ligikaudu 60%;
- välisinvesteeringute sissevool on tõusnud 1992. aasta 1,8 miljardilt kroonilt 1996. aasta 7,9 miljardi kroonini;
- keskmine kuupalk (nominaalpalk) oli 1992. aasta lõpul 870 krooni, 1996. aasta lõpul 3620 krooni;
- pankade laenuportfell (laenud klientidele) moodustas 1993. aasta lõpul 1,6 miljardit krooni, 1996. aasta lõpul 11,5 miljardit krooni;
- kroonilaenude keskmine intress oli 1993. aasta jaanuaris 33,8%. 1996. aasta detsembriks oli see langenud 13,8%-ni.

Eesti nagu teistegi enamarenenud Kesk- ja Ida-Euroopa üleminekuriikide jaoks on majanduse esialgne stabilisatsioonietapp praeguseks läbikäidud faas.

On alust arvata, et üleminekumaade majandusarengul on mõningaid erijooni. Näitena võib nimetada suhteliselt kiireid struktuurimuutusi, tugevnevat realkurssi, süvenevat jooksevkonto defitsiiti, institutsionaalse arengu aspekti tähtsustumist. Neid ja teisi, vaieldamatult väga olulisi indikaatoreid ei tohiks siiski vaadelda eraldi, üldmajanduslikust kontekstist väljarebituna.

Eesti majandusreformide senises käigus oleme tunnetanud, et mitmedki üleminekumajandustele tüüpilised nähtused vajavad täiendavat selgitust. Ainuüksi lihtsa makromajandusliku tasakaalu käsitlest ei piisa toimiva teoreetiliseks lahtimõtestamiseks. Siit ei saa muidugi teha järeldust, nagu meie arvates traditsiooniline majandusteadus üleminekumajandustes ei kehtiks. Pigem võime tõdeda, et mitmedki üleminekuriikide raha- ja majanduspoliitilised valdkonnad annaksid küllaga materjali põhjalikumaks majandusanalüüsiks ja edasisteks diskussioonideks. Edaspidi ootaksime arutelule senisest laiemat põhja.

Lubage mul alljärgnevas lühidalt peatuda mõnel küsimusel, mille üle Eesti majandusreformide käigus on tulnud tõsiselt järele mõelda. Võib arvata, et seda laadi probleemide üksikasjalikuma teoreetilise läbitöötamise vajadusele on pörkutud ka muudes üleminekuriikides.

Reaalkursi kallinemise mõju ja inflatsioon üleminekumajanduse tingimustes

Eesti inflatsiooniprotsessi oluline majanduspoliitiline lisaaspekt on selle nähtuse võimalik mõju majanduse konkurentsivõimele. Võrdlemisi sageli on avaldatud arvamust, et kuivõrd Eesti inflatsioon on kõrgem paljude konkurentide omast ja samas on meie valuuta jäigalt seotud Saksa margaga, peaks vastavalt inflatsiooniindeksi kasvule alanema ka meie ettevõtete konkurentsivõime. On esitatud väiteid, nagu oleks fikseeritud kursi keskkonnal ja siirdemajandusele iseloomulikul reaalkursi kallinemisel valikuliselt pärssiv mõju mõningatele kindlatele majandussektoritele. Sagedamini nimetatakse siinkohal tööstust ja põllumajandust. Teenindussektorit seevastu kiputakse nägema nii-öelda võitjana.

Siinjuures jäetakse arvestamata, et teenindussektori kasv tööstuse ja põllumajanduse arvel on praegusaja ühiskonnas paratamatu – ja seda eriti siirderiikides, kus lähtepunktiks on olnud sotsialismiaegselt kitsas teenindussektor.

Erinevalt enamikust teenindussektori ettevõtetest kuuluvad tööstus ja põllumajandus avatud sektorisse, mis tähendab, et sissetulekute kasv on siin saavutatav ainult efektiivsema tootmise abil. Tegelik hetkeseis on praegu järgmine: võrreldes eelmise aasta sama perioodiga kasvas Eesti tööstustoodang 1997. aasta esimese nelja kuuga 12,1%. Põllumajanduses on efektiivsuse suurenemisele viitavad märgid esialgu veel vähem selgesti välja joonistunud, kuid neid võib leida. Näiteks tutvustati hiljuti Euroopa Liidu Komisjoni võrdlusmaterjali, kust nähtub, et Eesti põllumajandus on viimaste aastatega kujunenud oma lähinaabrite omast selgelt efektiivsemaks, kui arvestada põllumajanduses hõivatud elanikkonnaosa (mis Eestis on ligikaudu 8%) ning põllumajandustoodangule langeva SKP osa (mis Eestis on ligikaudu 9%). Mujal meie lähiregionis on põllumajanduse arvele langev sisemajanduse koguprodukti osa ligikaudu sama suur nagu meil, kuid selle tootmiseks kasutatakse märkimisväärselt rohkem tööjõudu.

Fikseeritud kursi keskkonna ja reaalkursi kallinemise mõju on üksikute majandussektorite kaupa suhteliselt raske hinnata. Samas on ehk ka tõsiselt alust kahelda, kas sellisest hinnangust mingeid olulisi majanduspoliitilisi järeldusi teha saaks.

Siinjuures nõustaksin Jeffrey Sachsi poolt välja pakutud konkurentsivõime käsitlusega: konkurentsivõime tähendab riigi majandusstruktuuride ja -institutsioonide sobivust kasvu genereerimiseks. *Majandus on rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline siis, kui tema institutsioonid ja poliitika on suunatud püsiva ja kiire majanduskasvu toetamisele.* Rahvad "võistlevad" eelkõige selles mõttes, et nad valivad kiirema kasvu ja kõrgema elatustaseme saavutamise vahendiks erinevad majandusinstitutsioonid ja -strateegiad. Viimasel ajal toimunud diskussiooni arvestades on Eestis ja mõnedes teistes, meile sarnaseid arenguid kogevates üleminekumaades kindlasti kasulik meenutada ka neid kaheksat põhifaktorit, mida professor Sachsi grupp eri riikide konkurentsivõime indeksi koostamisel kasutanud on. Need on:

- majanduse avatus rahvusvahelisele kaubandusele ja finantsvahendusele;
- riigieelarveliste kulutuste laad ja eelarvealane seadusandlus;
- tööjõuturu paindlikkus;
- finantsturgude arengutase;
- infrastruktuuri arengutase;
- tehnoloogilise arengu tase;
- ärijuhtimisoskuste tase;
- kohtu- ja politseistruktuuride tase.

Sellistelt hinnangualustelt lähtudes seisavad konkurentsivõimelt esirinnas nimelt väikesed avatud majandusega riigid.

Tarbijahindade ja reaalse vahetuskursi muutustest, kui neid käsitada majandusest kui tervikust eraldivõetuna, saab ainult piiratud informatsiooni konkurentsivõime kohta.

Tuleb arvestada sedagi, et üleminekumajanduses põhjustab valuuta reaalkursi kallinemist majanduse ümberstruktureerimine, tootlikkuse kasv ja hindade ühtlustumine. Üleminekuetapi paradoks on, et teatud juhtudel võib kõrgem inflatsioonitase tähistada edukamat ja kiiremini kohanevat majandust, mitte konkurentsivõime langust ja makromajandusliku tasakaalu kadumist.

Üldise tarbijahinnaindeksi tõus muudab küll rahvusvaluuta reaalkursi kallimaks, kuid ei pruugi tähendada konkurentsivõime langust, kui hinnatõusu sisuliseks mootoriks on majanduse üldine tootlikkuse tõus. Tasakaalustatud hinnangu andmiseks tuleb siin vaadata ka teisi näitajaid: vahetuskursi stabiilsust, eelarvepoliitika neutraalsust ning – samuti raskelt mõõdetavat – majanduse reaalkasvu.

Eesti hinnatase on tema tööstusriikidest kaubanduspartnerite tasemest seni oluliselt madalam. See on ka siirdemajandusriikidele tüüpiline. Ligikaudsed hinnangud, mis põhinevad Eurostati ning Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) rahvusvahelise võrdlusprogrammi raames saadud eratarbimisandmetel ning Eesti Pangas arvutatud krooni reaalkursi indeksitel, näitavad, et 1996. aasta lõpus on Eesti tarbijahindade tase ligi poole tööstusriikide omast.

Maksebilansi jooksevkonto defitsiit, kaubandusbilanss ja majanduse kasvupotentsiaal

Enamikule Kesk- ja Ida-Euroopa üleminekumajandustele on praegusel arenguetapil tüüpiline maksebilansi jooksevkonto, eriti aga kaubandusbilansi defitsiit. Hinnates defitsiidiprobleemi tõsidust, on oluline arvestada nii ekspordi arengut kui ka impordi struktuuri. Samuti on oluline, millistest allikatest kaubandusbilansi defitsiiti finantseeritakse. Muidugi ei saa väita, et igasugune defitsiit on üleminekumajanduses hea, kuid suurem defitsiit ei pruugi tingimata tähendada suuremat konkurentsivõime langust.

Eesti maksebilansi jooksevkonto defitsiit on valdavalt põhjustatud väliskaubanduse puudujäägist. Selles kontekstis on ehk ka mõistetav näiliselt lihtsa lahenduse – siseturu kaitseks seatavate tollide – viimastel aegadel jälle kasvanud populaarsus arutlusteemana. Omajagu hoogu on see diskussioon saanud mõningate väliskonsultantide omapärastest väidetest, mis hiljuti avalikkuse ette jõudsid.

Siseturu kaitse probleem, eriti selle kummastavalt optimistlik seostamine maaelu toetamisega, on minu mäletamist mööda enam-vähem pidevalt jutuks olnud juba 1992. aasta rahareformi eelsest ajast. Tagasi vaadates tekib küsimus, kus oleksime praegu siis, kui me viimased viis aastat oleksime, selle asemel, et teemat aeg-ajalt jutuks võtta – ja sedagi enamasti päevapoliitilistel kaalutlustel – maaelu probleemidega süsteemikindlalt tegelnud.

Probleemid on vaieldamatult olemas. Probleemid on keerulised. Aga väga tahaks hoiatada näiliselt lihtsaid lahendusi üle hindamast.

Ekspordi edendamisel on Eestil kahtlemata mõndagi ära teha. Siin võib nimetada vabakaubanduslepinguid, ekspordi infrastruktuuri tõhustamisele suunatud meetmeid jms. Praegu tuleb meil enesele tunnistada, et piisavalt põhjalikult välja arendatud ja ulatusliku riikliku (või ka mitteriikliku) eksporditoe- ja -garantiisüsteemi puududes jääb Eesti ettevõtja konkurentidega võrreldes halvemasse seisu.

Eesti katab oma jooksevkonto puudujäägi välisinvesteeringute sissevoolu arvelt. Rahareformijärgsel perioodil on Eesti olnud üleminekuriikide seas üks edukamaid välisinvesteeringute kaasajaid. Nii ühe elaniku kohta arvestatuna kui ka sisemajanduse koguproduktiga võrrelduna on väliskapitali sissevool Eestisse viimastel aastatel pidevalt olnud üks ülemineikumajanduste kõrgemaid. Enamasti oleme olnud esimese kolme hulgas. Eestile on välisinvesteeringute juurdevoolu soodustava stabiilse ja turvalise keskkonna säilitamine ja hoidmine ülimalt tähtis. Eriti tähelepanelik tuleb olla nüüd, kus Eestisse voolavate investeeringute iseloom on selgelt kaldumas majanduslikult arengutasemelt küpsemale riigile iseloomulikku suunda.

Eelarvedistsipliin, kulutamine ja säästmine

Eesti eelarveprobleemid paistavad esmapilgul isegi teiste üleminekumaadega võrreldes suhteliselt väikesed olevat. Üldvalitsuse eelarvepuudujääk, mis 1996. aastal ulatus 1,5%-ni SKP suhtes, võib käesoleva aasta lõpuks esialgsetel hinnangutel väheneda 1%-ni. Kuid sellise majanduskasvu puhul nagu praegu Eestis, peaks eelarve olema pigem ülejäägiga. Samas näitab eelarvete ning eelarveväliste fondide tulude ja kulude moodustumine ka mõningaid murettekitavaid disproporsioone: näiteks on nii 1996. kui ka 1997. aasta eelarve senine täitmine andnud alust rääkida pensionikindlustuse defitsiidist.

Eesti-taolise avatud majandusega üleminekuriigi jaoks on erakordselt oluline, et kõiki võimalusi kasutades soodustataks säästmist. Ja seda nii riigi tasandil kui ka üksikisiku tasandil. Riigi tasandil tähendab säästmine eelkõige üldist efektiivsust, läbipaistvust, selgelt defineeritud missiooni ja väga täpset majapidamist. Kurb on tõdeda, et seni on Eesti Pank ja Riigikontroll meil ainukesed riiklikud institutsioonid, kes avalikustavad oma auditeeritud bilansse. Pikalevenivad vaidlused üksikute kulutuste otstarbekuse üle on siinkohal ilmselt vähem tulemuslikud kui süsteemne lähenemine (näiteks midagi sellist, nagu praegu Uus-Meremaa avaliku sektori reformi käigus rakendatakse).

Kõne alla võiksid tulla ka soodustused vabatahtlikele pensionikindlustuse ja tervishoiukindlustuse maksetele või muud samalaadsed meetmed. Siinkohal on hea meel nentida, et seda laadi säästmist soodustavate seaduseelnõude ettevalmistamine on juba alanud. Võiks pidada peaaegu vältimatuks, et lähiaastatel seisab selles osas ees tormiline areng.

Paindlik majandus ja tööjõuturg

Teame, et Euroopas on tõsiseks probleemiks tööpuudus. Eestis üldiselt tööpuudust seni veel tõsise probleemina ei tunnetata, kuigi regionaalselt on probleem vägagi terav. Praegustes tingimustes pole see küsimus meie jaoks eriti aktuaalne, kuid mida enam Eesti integreerub maailmaga kaubanduses ja tehnoloogias, seda valusamalt võib vähene paindlikkus, eriti vähene paindlikkus tööjõuturul, ennast tunda anda.

Me teame, et ka meie geograafilises lähinaabruses on riike, kus situatsioon tööturul on meie omast hoopis erinev. Me näeme sellise olukorra väga praktilisi kajastusi juba praegu. Näiteks oleme lisaks varasemale kogemusele eestlaste Soome-tööstest nüüd saamas ka esimesi kogemusi soomlaste töötamisest Eestis. Pole välistatud, et regionaalne tööjõuturg kujuneb meie lähiumbruses välja kiiremini, kui me seda eeldada oskame.

Ka on alust küsida, kas ettevõtja maksukoormus ning ettevõtluses kasutatavate ressursside (kaasa arvatud tööjõuresursside) hind ja nende ressursside maksustamine ei osutu edasise

arengu seisukohalt olulisemaks küsimuseks, kui see meile praegu paistab. Oleks ehk soovitatav, et seda aspekti riiklike majandusmeetmete kavandamisel võimalikult aegsasti arvestama hakataks.

Demokraatliku ühiskonna ja selle institutsionaalsete aluste kujunemine – siirderiikide erijooned

Eestil ja ka teistel Kesk- ja Ida-Euroopa üleminekuriikidel on tulnud arvestatavalt pika aja jooksul elada sotsialismi tingimustes. Seal üritati kõiki demokraatlikule ühiskonnale iseloomulike ühenduste ja institutsioonide algeid süstemaatiliselt välja juurida. See on jätnud oma jälje.

Ühiskonnateadlaste hinnangul tuleneb sellest pagasist siirderiikidele iseloomulik perekonna ja sõpruskonna tähtsustumine üksikindiviidi tasandil ning sõpruskondlik-korporatiivsete sidemete tähtsustumine n-ö ülemisel, poliitilise ja ärieliidi tasandil. Erinevate tasandite vahelist ideedevahetust soodustavad struktuurid ja süsteemid on suhteliselt vähe arenenud. Siit tuleneb selgepiiriliste poliitiliste parteide suhteline arenematus ning mitmetes üleminekumaades täheldatud massimeedia rolli tohutu tähtsustumine. Aga siit tuleneb ka suhteliselt vähene usaldus mitmesuguste riiklike ja ühiskondlike institutsioonide vastu.

Usalduse puudumisel võivad olla omad tagajärjed. **Kui riiklike ja ühiskondlike institutsioonide side laiemal avalikkusega jääb nõrgaks, kaldutakse suhteliselt kergemini kitsaste huvigruppide mõju alla sattuma.** See omakorda tähendab majanduspoliitiliste rõhuasetuste kaldumist kitsaste kildkondade, näiteks mõne konkreetse majandusharu toetamise poole, selle asemel, et pidada silmas laiemaid üldriiklikke huve. Kui riiklike institutsioonide usaldatavus pole ühiskonnaliikmete silmis piisavalt kõrge, kaldutakse kergemini maksude maksmisest kõrvale hoidma; täiendavaid probleeme võib tekkida eelarve tasakaalustamisel; kogu makromajanduslik keskkond muutub labiilemaks.

Eesti panganduse usaldusreiting on sellel taustal rõõmustavalt kõrge. Vaadates selliste Eesti riiklike ja ühiskondlike institutsioonide nagu Vabariigi President, valitsus, parlament, ajakirjandus, keskpank usaldatavusreitingute muutusi, võime täheldada, et keskpank on viimase poolteise aasta jooksul püsinud nende institutsioonide omavahelises võrdluses kindlalt kõrgel kohal – ja seda isegi perioodidel, mil on toimunud teravaid rünnakuid nende aluspõhimõtete kõigutamiseks, mida keskpank esindab.

Usaldusväärsete rahvusvaheliste institutsioonide korraldatud ühiskonnauuringud näitavad, et valdav enamik eestimaalastest – rohkem kui 83%, olenemata rahvusest, kodakondsusest või mistahes muust tunnusest – teab kommerts pangalt oodata õiglast, erapooletut ja ausat kohtlemist. See näitaja on Eestil mõnevõrra kõrgem kui samalaadset arenguetappi läbivatel naaberriikidel.

Aga need tulemused on juba möödani. **Eesti pangandus peab talle ühiskonnas osaks langevat usaldust ka edaspidi õigustama.** Usalduse hoidmine tähendab aga ühtlasi ka makromajandusliku tasakaalu hoidmist.

Hoidmaks makromajanduslikku tasakaalu, tuleb tagada finantssüsteemi stabiilsus. Samas kehtib ka vastupidine seos: finantssüsteemi stabiilsuse säilitamiseks on oluline tagada makromajanduslik tasakaal. Finantssüsteemi stabiilsus tähendab tugevaid, adekvaatselt kapitaliseeritud pankasid, piisavalt kõrgel tasemel riskijuhtimist ja kõigi finantsturu osaliste järelevalve tõhustamist. Eesti viimase aja regulatsiooni uuendustest võiks siinkohal

nimetada hiljuti kehtestunud 10% suurust kapitali adekvaatsuse nõuet, eriti aga olulisi täiustusi pangasüsteemi likviidsusjuhtimises.

Eesti rahareform andis pangasüsteemi arengule tugeva kiirenduse. 1992. aasta rahareform oli Kesk- ja Ida-Euroopas viimastel aastatel asetleidnute seas üks esimesi ja radikaalsemaid – ning ilmselt kõige tugevama mõjuga majandusele. Ka Eesti pangasüsteemi areng, mis siit algas, on olnud naaberriikidega võrreldes suhteliselt kiire ja radikaalne. Seda tuleb vääriliselt hinnata, ent samas on vaja tõsiselt pingutada, et saavutatud taset hoida.

Võib ehk öelda sedagi, et range rahareform sai katalüsaatoriks, mis tõi Eestis suurema pangakriisi naaberriikidega võrreldes suhteliselt varasemale ajale – 1992.–1993. aasta vahetusele. Selle kriisi otsustav lahendamine lõi aluse, mis võimaldab meil täna tõdeda, et sellised probleemid, nagu viivitused maksete arveldamises, laenuportfelli halb kvaliteet või pangaomanikele antavad laenud, on meie jaoks praeguseks oma viie aasta taguse teravuse suuresti minetanud.

Eesti pangandusturg on lühikese ajaga läbi teinud väga kiire arengu. Mahtude muutustest ülevaate saamiseks nimetagem vaid kaht arvu: 1992. aasta lõpul tegutses Eestis 42 panka, kelle varad kokku ulatusid ligikaudu 5 miljardi kroonini. Praegu omab Eesti turul tegevuslitsentsi veel vaid 14 panka, kuid nende varade kogusumma on ligikaudu 26 miljardit krooni. Viimase viie aastaga on Eesti panganduses ja ka finantssektoris laiemalt toimunud ka väga ulatuslikud kvalitatiivsed muutused.

On kindel, et Eesti pangasüsteemi kiire areng jätkub. Juba praegu võib täheldada viiteid mitmetele uutele protsessidele ja suundumustele, mis võivad meie panganduse nägu lähiaegadel väga oluliselt muuta: süvenev rahvusvaheline koostöö, kasvav huvi uute turgude, toodete ja tarnekanalite vastu, finantssektori jätkuv konsolideerumine jne, jne.

Praegune periood on Eesti panganduses järjest tiheneva konkurentsi periood. Võib pidada tähendusrikkaks, et ausa konkurentsi ja ärietika probleemid on esmakordselt tõstatatud ka kommertspankade eneste, mitte ainult järelevalveorganite poolt. Kvaliteedi parandamise ja stabiilsuse tugevnemise aluseks on üha selgemalt kujunemas protsesside ja toimingute standardiseerimine ning erinevatele kliendigruppidele suunatud finantsteenuste kompleksus.

Mittepangandusliku finantsvahenduse arengule aitas institutsionaalsest aspektist vaadatuna oluliselt kaasa Tallinna Väärtpaberibörsi edukas käivitamine veidi rohkem kui aasta tagasi. Väärtpaberituru areng on oluliselt avardanud investeerimisvõimalusi. Teisalt on väärtpaberiturg pangasüsteemi kõrval kujunemas majandusagentidele oluliseks alternatiivseks finantseerimisallikaks.

Eesti panganduse praegusele arenguetapile on iseloomulik pangategevuse jätkuv keerustumine. Selle protsessi ilminguteks on krediidi- ja finantseerimisasutuste konsolideeritud gruppide, samuti erinevate finants- ja segategevusega ühenduste – konglomeraatide – teke. See tähendab uut organisatsioonilist kvaliteeti, mis esitab uusi, kõrgendatud nõudeid ka pangajärelevalvele ning pangakorraldusele.

Eesti panganduse normatiivset keskkonda on pea algusest peale ehitatud Euroopa Liidu nõuetest ja Baseli normatiividest lähtuvalt. Pangandusnormistikku võib praeguseks pidada Eesti normdokumentide enim euronõuetele vastavaks lõiguks.

Avatud majandusega väikeriigi finantssüsteem ja rahvusvahelised arengud

Väikese, avatud majandusega riigi finantssüsteemi stabiilsuse tagamine on mõeldamatu, arvestamata rahvusvahelise finantssüsteemi laiemaid arenguid. On ilmne, et selles kontekstis on meie jaoks eriti olulised arengud Euroopa Liidus.

Eesti parlament on ratifitseerinud assotsiatsioonilepingu Euroopa Liiduga. Eesti on võtnud enesele eesmärgiks Euroopa Liidu liikmeks saamise. Siit tuleneb meie jaoks loomulikuna ka taotlus ühineda Euroopa Rahaliiduga (EMU). Valuutakomitee peaks olema sobiv lähtepinnas monetaarintegratsiooniks Eesti ja Euroopa Rahaliidu vahel – seda nii Euroopa kui ka Eesti poolt nähtuna.

Asjaolu, et Eesti majandus on Euroopa Rahaliiduga ühinemise ajaks juba suhteliselt kaua toiminud fikseeritud kursi tingimustes, võib anda meile olulisi eeliseid. Meie reaalsektori institutsionaalne struktuur ning piisav paindlikkus peaks olema ühisraha keskkonna tarvis suhteliselt heaks ettevalmistuseks isegi juhul, kui makronäitajate baasil hinnatav ühildumine (konvergens) veel lõplikult toimunud pole. Veel võiks samal pinnal põhinevatest eelistest nimetada suuresti valuutakomitee reeglitest tulenevat avaliku sektori eelarvedistsipliini ja finantssektori likviidsusjuhtimise paindlikkust. See peaks tegema Eestist Euroopa Rahaliidu tarvis suhteliselt kergesti sobitatava partneri.

Muidugi on ka mitmeid valdkondi, kus Eestil tuleb Euroopaga liitumise eel veel palju tööd ära teha. Nimetagem näiteks seadusandluse korrastamist, aga ka töid maksesüsteemide ja statistika vallas.

Meil ei ole mingit põhjust arvata, et juhul, kui Eesti ei peaks jõudma Euroopa Liitu esimeste siirdemaade seas, oleks liitumise ettevalmistustöö maha visatud. Konkurentsivõime on üks Eesti tuleviku olulisi märksõnu, hoolimata sellest, kas oleme Euroopa Liidu sees, assotsieerunud liige või sootuks liidust väljaspool.

Euroopa Liit on Eesti geograafilise, majandusliku ja kultuurinaabruse raskuskese. Euroopa Majandus- ja Rahaliidu raames toimuvatel protsessidel on oluline tähtsus iga Euroopa üleminekumajanduse jaoks, sõltumata sellest, kas ja millisel ajahetkel saab reaalseks ühinemine Euroopa Liiduga.

Eesti eksisteerib kindlas geograafilises ja kultuurilises naabruses. Meil on praeguseks välja kujunenud kindel kaubandus- ja välismajanduspartnerite struktuur. Euroopa Liidu liikmesriikidel on siin domineeriv roll. Eesti ekspordist langes EL-i liikmesriikide arvele 1996. aastal ligikaudu pool, impordist ligikaudu 70%. Eesti, nagu kogu Baltikum, on osa Euroopa majandussüsteemist ja majandusruumist.

Majandusedu saavutamiseks tuleb Eestil oma naabruse ja oma välismajanduspartneritega arvestada. Meil tuleb tunda Euroopa majanduskeskkonda ja õigussüsteemi. Ning oleks parem, kui meie majanduse alused ja juriidiline süsteem oleksid Euroopale suuremate raskusteta mõistetavad. See nõue kehtib igal juhul – hoolimata sellest, kas Eestist saab Euroopa Liidu liige lähiajal või kaugemas perspektiivis.

Euroopa kogemus on aidanud tähtsustada mitmeid meie jaoks väga olulisi makromajanduslikke põhimõtteid, nagu näiteks eelarvedistsipliin ja eelarvepuudujäägi piiramine. Euroopa kogemus annab üleminekumajandustele väga olulise institutsionaalse arengu raamistiku, muu hulgas Euroopa lepingus selgelt väljendatud iseseisva, lühiajalistest poliitilistest mõjustustest eraldatud keskpanga toimimisalused.

Kui üldjuhul on Euroopa see, kelle rikkalikust kogemustepagasist Eestil õppida tuleb, siis tundub, et Euroopa ühisraha eelseisva kasutuselevõtu kontekstis on ka Eestil omalt poolt mõningaid praktilisi kogemusi vastu pakkuda. **On vähe riike, kes on kaasaegsetes tingimustes viinud läbi nii kiire ja radikaalse rahasüsteemi aluste muutmise, nagu see toimus 1992. aastal Eestis.** Kuigi euro kasutuselevõtt pole mingil juhul otseselt võrdsustatav rahareformiga ning arenenud Euroopa majanduskeskkond viie aasta taguse Eesti omaga, on mitmed neist, kes tõenäoliselt võiksid kuuluda esimeste Rahaliiduga ühinejate hulka – nii üllatav kui see ka pole – meie kogemuse vastu huvi tundnud.

Aga ehk on meil lähiaegadel pakkuda veel teistegi õnnestunud reformide kogemusi? Rahareformist on möödas viis aastat. Mitmed teised reformid – maareform, pensionireform, haridus- ja tervisekindlustuse reform – on siiani poolel teel.

Kas on vaja uut Eesti rahvast ühendavat tegu, nagu seda oli 1992. aasta rahareform? Eesti viie aasta taguse rahareformi õnnestumine oleks olnud mõeldamatu ilma tõeliselt laialdase ühiskondliku toetuseta.

Rahareformi ettevalmistustega oli seotud 16 500 inimest – see on rohkem kui 1% tollasest Eesti elanikkonnast. Võib öelda, et rahareform oli tõeline üldrahvalik üritus.

Aga rahareformi läbiviimiseks läks vaja ka asjatundmist ja teadmisi. Et Eesti rahareform oli omalaadsete seas esimene, polnud teistelt üleminekuriikidelt võtta kogemust, millele tugineda. Seetõttu tuleb eriti tänuväärseks pidada suurt tööd, mis tehti ära valitsuse, erinevate töögruppide ja sõltumatute ekspertide poolt.

Eraldi rõhutamist väärib kindlasti Rahvusvahelise Valuutafondi roll. Toetus meie nägemusele ei tulnud küll kergelt, aga kui see toetus lõpuks tuli, oli ta seda rohkem väärt.

Tahaksin veel kord tänada kõiki neid, kes viie aasta tagustes sündmustes nõu või jõuga abiks olid. Arvan, et neil on põhjust oma tööst uhkust tunda.

Mõõdukas inflatsioon ja sellega seonduvad probleemid

STANLEY FISCHER

Rahvusvahelise Valuutafondi (IMF) tegevdirektori esimene asetäitja¹

President Kraft, austatud külalised, daamid ja härrad!

Kõigepealt lubage mul tänada Eesti Panka mulle osutatud suure au eest esineda tänasel Eesti krooni taaskehtestamise viiendale aastapäevale pühendatud konverentsil. Täna sel aastapäeval on põhjust õnnitleda nii Eesti rahvast, valitsust kui ka Eesti Panka majanduse ümberkorraldamisel viie aastaga saavutatud märkimisväärsete edusammude puhul.

Eesti saavutused majanduse vallas on arvukad ja omavahel seotud: 1994. aastaks suudeti stabiliseerida tootmine, mis seejärel on pidevalt kasvanud, aastainflatsioon on viidud 10 protsendi lähedale, kinni on peetud tasakaalustatud eelarve põhimõtetest, alustatud on majanduse otsustavat restruktureerimist ning, mis seoses käesoleva konverentsiga eriti oluline, püsinud on krooni kurss ja valuutakomitee süsteem, mille jätkumise suhtes ei saa olla mingit kahtlustki.

Need tähelepanuväärsed saavutused, nagu Eesti Vabariigi president Lennart Meri ja Eesti Panga president Vahur Kraft juba märkisid, on viinud Eesti üleminekumaade seas edukaimate reformaatorite hulka ning toonud Eestile hulgaliselt tunnustust Euroopas ja mujal maailmas, eelkõige seoses üleminekuprotsessi läbiviimisel ilmutatud otsustavuse ja distsiplineeritusega.

1992. aastal avaldasid paljud, kes kuulsid Eesti kavatsusest minna üle valuutakomitee süsteemile, kahtlust selle sammu mõistlikkuse suhtes. Mina isiklikult eelistasin pikka aega inflatsiooni kontrollimeetodina vahetuskursi juhtimist. Kuid püsiva vahetuskursi hoidmisest ja võimalikust muutmisest on veel pikk tee fikseeritud vahetuskursiga valuutakomitee loomiseni, mis on saanud teie rahapoliitika põhimõtteks. 1992. aastal me teadsime, et see on teoreetiliselt võimalik, kuid selle jätkamise tagamine nõuab erakordselt ranget rahapoliitikat ning tugevat struktuurilist toetust. Tänu Eestis ja ka teistes riikides, nagu näiteks Argentiinas, saavutatud tulemustele oleme nüüdseks jõudnud arusaamisele, et valuutakomitee süsteemi abil on võimalik saavutada rahvusvaluuta kiirem stabiliseerimine ning stabiilse rahanduskeskkonna püsimine. Enam pole probleemiks ka valuutakomitee süsteemi rangus ja selle edukuse tagamiseks vajalikud tingimused.

Kõike eelöeldut silmas pidades õnnitlebki IMF ja kogu rahvusvaheline üldsus Eesti rahvast, valitsust ja keskpanka Eesti krooni taaskehtestamise ja selle kursi stabiilsuse vankumatu säilitamise puhul.

Tulevikku vaadates tuleb tunnistada, et Eestil on ees veel palju tööd kaotatud aastate tagasitegemiseks ning lõpptulemusena Euroopa elatustasemeni ja Euroopa täieõigusliku liikme staatuseni jõudmiseks. Selleks on vaja läbi teha ka mitmeid struktuurilisi muudatusi. Äsja kuulsime Eesti Panga presidenti härra Krafti kõnelemas sellistest eeseesivatest

¹ See on toimetatud variant ettekandest konverentsil, millega tähistati Eesti krooni taaskehtestamise 5. aastapäeva. Olen tänulik IMF-i töötajale Owen Evansile kaasabi eest. S.F.

ülesannetest nagu maareform, pensionireform, sotsiaalkindlustusreform, tööstussektori reformide lõpuleviimine, tähelepanuväärse taseme säilitamine kaubandussektori reformide läbiviimisel ning hindade ühtlustamine maailmaturu tasemega. Kõik need struktuurilised reformid (välja arvatud vast ainult kaubandusreformi mõned aspektid) on otsustava tähtsusega Eesti pääsemisel Euroopasse.

Lisaks eelpoolmainitule on veel vaja säilitada riigis juba 1992. aastaks saavutatud makromajanduslik stabiilsus. Struktuurilised ja makromajanduslikud reformid on omavahel seotud, sest mõned nende elemendid, eriti aga maksebilansi tasakaalu säilitamine, vajavad nii struktuuriliste reformide jätkumist kui ka õiget makromajanduslikku poliitikat.

Keskenduksin siinkohal küsimuse makromajanduslikule küljele. Siin võib ülesande püstitada väga lihtsalt. Eesti soovib saada Euroopa Liidu liikmeks ja kunagi ühineda ka Euroopa Rahaliiduga ning võtta kasutusele Euroopa ühiraaha euro. Selleks peab valmistuma. Muuseas, vaatamata kogu hiljutisele kärale euro ümber ja sellega seonduvale ebamäärasusele ei ole mul mingit kahtlust, et euro saab teoks ning et mingil ajal pärast seda soovib Eesti ühineda Euroopa Rahaliiduga ning minna üle eurole. Seniks peab Eesti säilitama krooni fikseeritud kursi Saksa marga suhtes ja seejärel euro suhtes. Selleks peab Eesti alandama inflatsiooni praeguselt kümne protsendi tasemelt ja jõudma aegamööda Euroopa infatsioonitasemele. Samal ajal tuleb aga säilitada ka Eesti majanduse konkurentsivõime.

President Kraft nimetas siin kaheksat nõuet majanduse konkurentsivõime tagamiseks. Kokkuvõttes võib need nõuded taandada tingimusele, et tootlikkuse kasv peab vastama palkade kasvule, nii et puuduksid hindade kasvust tulenevad inflatsioonilised signaalid.

Kuidas oleks võimalik viia inflatsioon Euroopa tasemele? Muidugi on see väga raske ülesanne ja mõni võib seda pidada isegi võimatuks, kuid tuletagem meelde, et viie aastaga on Eesti suutnud kolmekohalisest inflatsiooninäitajast jõuda praktiliselt ühekohalise inflatsiooninäitajani ja seega jõudnud eesmärgi saavutamisele juba väga lähedale. Nüüd peab Eesti toime tulema probleemiga, mis seisab paljude riikide ees, nimelt niinimetatud mõõduka inflatsiooniga, mille all mõeldakse kahekohalist, alla 30 protsendi jäävat inflatsiooni. Selle probleemiga on kokku puutunud mitmed Ladina-Ameerika maad, paljud praegused üleminekuriigid, mõned Aafrika riigid, samuti Iisrael, ja mõnikord püsib taoline inflatsioonitase küllaltki pikka aega.

Oma mõõdukat inflatsiooni käsitleva ettekande ülejäänud osas toetun ma uurimusele pealkirjaga "Mõõdukast inflatsioonist jagusaamine", mille kaasautoriks on minu kolleeg David Burton IMF-st.

Oma uurimuses vaatleme, kuidas erinevad riigid on viinud mõõdukal tasemel inflatsiooni ühekohalise inflatsioonini ning sealt edasi 2-4-protsendilise inflatsioonini, nagu see on omane Euroopa riikidele ja teistele arenenud tööstusriikidele. Mõõdukat inflatsiooni defineerime inflatsioonina, mis jääb vahemikku 15-30 protsenti ning mõõduka inflatsiooniga riigiks peame sellist riiki, kus inflatsioon püsib sellises vahemikus vähemalt kolm aastat. Seega, rangelt nendest kriteeriumidest lähtudes Eesti ei kuulugi mõõduka inflatsiooniga riikide hulka.

Esmalt vaatleme, mida on teoreetikud öelnud sellise inflatsioonitaseme alandamise kohta. Teoreetilistest seisukohtadest rääkides püüan neid kohandada ka Eesti oludele. Vaja on täita mõned eeltingimused. Esiteks peab majanduspoliitika olema kooskõlas madala inflatsiooniga. Kuigi see võib kõlada lihtsalt ja sirgjooneliselt, pole asi sugugi lihtne. Tegelikuses tähendab see eelarvepoliitikat, mille puhul riigil ei ole vaja riigieelarve tasakaalustamiseks toetuda inflatsioonist saadavatele sissetulekutele. Kuigi Eestis taolist

mehhanismi ei kasutata, tehakse seda mitmel pool mujal. Seejuures ei saa mitmed riigid inflatsioonist sissetulekut mitte otseselt, see tähendab, et nad ei trüki eelarve tasakaalustamiseks raha juurde. Sellegipoolest võivad inflatsiooni taga olla fiskaalsed tegurid, mis tulenevad niinimetatud poolfiskaalsest defitsiidist. Mõnes riigis näiteks võimaldab valitsus arengupanga või mõne teise poolvalitsusliku institutsiooni kaudu teatud majandussektoritele sooduslaene.

Peale selle on inflatsioon mõnes riigis, näiteks Ladina-Ameerikas, finantssektorile otseselt kasumi teenimise allikaks. Pangandussektoril läheb hästi, kui riigi inflatsioonitase püsib kõrge. Inflatsiooniga võitlemiseks peab valitsus seega võitlema ka nende huvigruppide vastu, kes inflatsiooni jätkumisest kasu lõikavad. Valitsus peab tagama tavatarbija huvidega arvestamise, mitte tegutsema vaid nende huvides, kellele inflatsiooni jätkumine kasu toob.

Mida oleks veel vaja teha? Vaja on luua stabiilsuse õhkkond, selline õhkkond, mis aitab majanduses tegutsejatel jõuda veendumusele, et inflatsioonil ei lasta jätkuda. Selleks on tavaliselt vajalikud institutsionaalsed meetmed, esmajoones tuleb muuta keskpang sõltumatuks ja anda talle ülesanne hoida rahakurssi, mis seeläbi hoiab inflatsiooni kontrolli all. Keskpanga sõltumatust võib tagada seadusandlusega, kuid see ei saa eksisteerida vaakumis. Mõned seadusega sõltumatuks tunnistatud keskpangad ei tegutse sõltumatult ja annavad jätkuvalt järele poliitilisele survele. Lisaks seadusandlusele peab keskpanga sõltumatust toetama ka poliitiline süsteem, mis ei tohi seda sõltumatust õõnestada. Minu uskumist mööda on just see Eesti üks olulisemaid saavutusi. Kuulates president Meri esinemist, sai selgeks, et Eesti poliitika kõige kõrgemal tasandil tunnustatakse täielikult rahvusvaluuta stabiilsuse hoidmise tähtsust.

Tihti kogevad mõõduka inflatsiooniga võitlevad riigid niinimetatud kapitali sissevoolu probleemi. Stabilisatsiooniprotsessi teostav riik peab sageli inflatsiooni allasurumiseks hoidma intressimäärasid kõrgel, hoides samal ajal kinni fikseeritud vahetuskursist või piirates kursi kõikumisvahemikku, et aidata stabiliseerida hindu. Selline kõrgete intressimäärade ja fikseeritud vahetuskursi kombinatsioon stimuleerib kapitali sissevoolu. Sellisel sissevoolul võib olla oluline makromajanduslik mõju, kaasa arvatud jooksevkonto defitsiidi suurendamine.

Kapitali sissevoolu puhul on kõigepealt vaja hoolikalt analüüsida kapitalivoogude allikat ja koostist. Kui sissevool toimub peamiselt välismaiste otseinvesteeringute vormis, siis pole muretsemiseks erilist põhjust. Pikaajaliste investeeringuvoogude suund ei muutu tavaliselt üleöö ning ei muuda seega majandust kergesti haavatavaks. Vastupidi, pikaajalised välisinvesteeringud suurendavad tootmisvõimsusi ning loovad tulude voo, millest osa võib kasutada võla teenindamiseks vajalike maksete (intressid ja dividendid) allikana.

Kui kapitali sissevool on aga lühiajalise iseloomuga, võib sellega kaasneda probleeme. Mingil ajal võivad arvamused muutuda ja rahavoog muuta oma suunda, nagu hiljuti nägime Ida-Euroopas ja Kagu-Aasias. Küsimus seisnebki selles, kuidas minimeerida lühiajalise kapitali suunamuutusest tingitud negatiivset mõju riigis, kus on fikseeritud rahakurss ja mõõdukalt kõrged intressimäärad.

Esimene nõue on jälgida, et kodumaised finantsinstitutsioonid oleksid võimelised taoliste kapitalivoogudega toime tulema. See tähendab, et kapitali adekvaatsuse nõuded peavad olema kõrgemad Baseli standardnõuetest. Oluline on ka pankade kohustusliku reservi suurendamine, nagu seda hiljuti tehti Eestis. Sama tähtis on ka range järelevalvesüsteemi olemasolu pankade ja teiste finantsasutuste tegevuse jälgimiseks, millega tuleb kindlustada, et pangad ei kasutaks lühiajalisi vahendeid pikaajaliste või vähelikviidsete investeeringute finantseerimiseks.

Lühemas perspektiivis on sellises situatsioonis sageli vaja karmistada eelarvepoliitikat. Eelarvepoliitika karmistamisega saab riik vähendada jooksevkonto defitsiiti kodumaise säästumäära suurendamise kaudu. Jooksevkonto defitsiit näitab, et riik säästab vähem kui investeerib ning meile teadaolev parim viis kodumaise säästu suurendamiseks on suurendada valitsussektori sääste eelarvepoliitika kaudu. Kõrvalepõikena lubage mul lühidalt peatuda Maastrichti lepingu nõuetel. Need nõuded etendavad Euroopas olulist rolli eelarvedistsipliini tõhustamisel, seades eesmärgiks, et eelarvedefitsiit (mis on selgelt defineeritud) ei tohi ületada kolme protsenti riigi sisemajanduse koguproduktist (SKP). Kuid nende nõuete puuduseks on asjaolu, et need tekitavad mulje nagu poleks kolme protsendi taseme saavutamise järel enam vaja eelarvepoliitikale tähelepanu pöörata, hoolimata majanduse olukorrast. Kuid tegelikkuses on olemas riike, mille jaoks kolmeprotsendiline eelarvedefitsiit on liialt suur ja paljudes riikides on vajadus eelarve ülejäägi järele.

Kapitali sissevoolu võib rahapoliitilisel tasandil reguleerida ka sissevoolu steriliseerimisega. See tähendab, et keskpank võiks osta välisvaluutat ja müüa valitsuse võlakirju, tasakaalustamaks välisvaluuta mõju rahapakkumisele. Selline lähenemine pole aga kooskõlas valuutakomitee rangete põhimõtetega ja pole seega ilmselt kohaldatav Eesti puhul.

Probleemiks on ka suhteliste hindade kohandumine. Enamasti tähendab suhteliste hindade tõus tõusu ka absoluuthindades. Näiteks kui energia hind peab maailmatasemele jõudmiseks tõusma 50 protsenti, tõuseb tõenäoliselt ka inflatsioonitase. Põhimõtteliselt on võimalik, et kui üks suhteline hind tõuseb, siis mõned teised hinnad samal ajal langevad, nii et inflatsioonitase jääb samaks, kuid enamasti majanduses asjad nii ei käi. Tavaliselt järgneb suurele põhiliste kaupade suhteliste hindade tõusule ka üldine inflatsioonitaseme tõus. Seega on mõõduka inflatsiooni alandamine keerukas olukorras, kus toimub hindade kohandumine. Just selline on olukord Eestis ja teistes üleminekumajandusega riikides.

Need oleksid siis põhiküsimused, millega mõõduka inflatsiooni allasurumiseks tegelda tuleb. Ja nimelt: kasutatav poliitika peab vastama madala inflatsioonitaseme saavutamise eesmärgile; tuleb tagada vastavate institutsioonide autoriteet ja tekitada ning tugevdada arusaama, et inflatsioonil ei lubata jätkuda; eelarvepoliitika ei tohi põhineda uue raha juurdetrukkimisel; palgad ja muud kulutused peavad suurenema vastavalt tootlikkuse kasvule; võib osutada vajalikuks tegelda kapitali sissevoolu probleemiga; ning läbi tuleb viia paratamatu suhteliste hindade reguleerimine.

Oma uurimistöös koos David Burtoniga kohaldasime neid põhimõtteid 20 riigile, mis olid jagatud nelja viieliikmelisse gruppi. Riikide gruppi, mis suutis mõõduka inflatsiooni alla viia, kuulusid Tšiili, Egiptus, Island, Keenia ja Paraguai. Jätkuvalt mõõduka inflatsiooniga riikide grupp koosnes Kolumbiast, Kostariikast, Ekuadorist, Iisraelist ja Mehhikost. Mõõduka inflatsiooniga üleminekumajandusega riikide gruppi kuulusid Eesti, Ungari, Läti, Moldova ja Poola. Neljas grupp koosnes nendest huvitavatest riikidest, mis 1990-ndatel suutsid kohe minna kõrgelt inflatsioonitasemelt madalale ilma vahepealse mõõduka inflatsiooni perioodita. Siia kuuluvad Argentiina, Brasiilia, Horvaatia, Peru ja Sloveenia.

Esimene ja kõige olulisem järeldus, mille me nende riikide arengut uurides võime teha, on, et mõõdukat inflatsiooni on võimalik alandada. Kuid selleks pole olemas ühte ja ainsat õiget retsepti. Mõõdukast inflatsioonist on jagu saanud nii fikseeritud vahetuskursiga riigid kui ka ujuvat vahetuskurssi kasutavad riigid ning isegi riigid, kus üritatakse kasutada fikseeritud reaalsel vahetuskurssi, nagu näiteks Tšiili.

Tahaksin siinkohal lühidalt selgitada, kuidas fikseeritud reaalkurssi kasutaval Tšiilil õnnestus mõõdukast inflatsioonist võitu saada. Tšiilis on hüperinflatsioonist jõutud eelmise

aasta 5,5-protsendilise inflatsioonini, kasutamata selleks fikseeritud nominaalset vahetuskurssi ning sidumata kohaliku valuutat ühegi konkreetse välisvaluutaga. Tšiili suutis inflatsiooni alla suruda ning hoida enam-vähem muutumatut reaalkurssi tänu oma väga aktiivsele ja jõulisele eelarvepoliitikale. Seega, kui mõni riik on valmis oma majanduse reguleerimiseks kasutama eelarvepoliitikat, tekitades vajaduse korral eelarve ülejäägi ja kasutades muid eelarvepoliitika vahendeid, ja kui seda teha väga aktiivselt, kohandades eelarvepoliitikat kaks korda aastas, siis näib võimalik olevat saavutada disinflatsiooni isegi fikseeritud reaalkursi juures.

Enamik riike, kus inflatsioon on suudetud kontrolli alla saada, on siiski kasutanud rahvusvaluuta nominaalkursi sidumist mingi kindla välisvaluutaga. Vaid üksikud riigid, nagu näiteks Eesti ja Argentiina, on seejuures kasutanud kursi sidumisel rangeimat – valuutakomitee süsteemi.

Teine järeldus on, et otsustava tähtsusega on tugev eelarve seisund. Igas riigis, kus on suudetud aastainflatsioon viia ühekohalise tasemeni, eelnes sellele eelarvepoliitika karmistamine. Ning nende riikide puhul, kus pole veel õnnestunud ühekohalise inflatsioonitasemeni jõuda, nagu Kolumbia ja Iisrael, võime näha, et kui inflatsioon korraks alanen, siis võimaldas küllaldase eelarvedistsipliini puudumine sellel jälle tõusma hakata.

Kolmas järeldus on, et sageli on valida ainult ebameeldivate poliitiliste meetmete vahel. Kui pingestub kapitali sissevoolu probleem, on soovitatav karmistada eelarvepoliitikat. Kui seda pole võimalik teha, tuleb tarvitusele võtta kombineeritud meetodid. Võib näiteks lasta vahetuskursil kerkida või sekkuda näiteks valuutaturul. Kuid kõigil nendel meetmetel on ka omad puudused.

Neljandaks. Paljud riigid on ära kasutanud selliseid soodsaid võimalusi nagu näiteks nafta või mõne muu sisseveetava tootmissisendi hinna langus. Riikides, kus inflatsioon on alla viidud, kasutati selleks ka taolisi üleskerkinud soodsaid võimalusi.

Viiendaks. Poliitikud peavad hoiduma rahakursi olulisest ülehindamisest. Mitme vahetuskursil põhinevat stabilisatsiooni kasutava riigi puhul, kaasa arvatud Mehhiko, viis kursi ülehindamine stabilisatsiooniprotsessi ebaõnnestumisele. Selle riski vältimiseks on vaja hoolikalt jälgida jooksevkonto defitsiidi suurust ja katteallikaid ning rakendada vajalikke meetmeid, kaasa arvatud eelarvepoliitilisi meetmeid, kui defitsiit paisub liiga suureks.

Kuuendaks. Üleminekumajandusega riikides on inflatsiooniprotsessis keske tähtsusega olnud suhteliste hindade kohandumine. Meie hinnangul on need riigid, kus hinnaregulatsioon viidi läbi kiiresti ja tähtsamatel hindade lubati kerkida maailmatasemele juba üleminekuprotsessi algstaadiumis, olnud inflatsiooniga võitlemisel edukamad.

Ja viimane, kuid väga oluline järeldus. Meie arvates ei avalda eelmainitud stabilisatsioonimeetodid mingit mõju majanduskasvule. Teoreetilised uurimused viitavad tavaliselt inflatsiooni piiravate meetmete negatiivsele mõjule majanduskasvule. Meie oma regressioonanalüüsis mingit sellist seost ei täheldanud. Seega tundub, et kartused, nagu tooks mõõduka inflatsiooniga võitlemine tingimata kaasa toodangu kahanemise või majanduskasvu aeglustumise, pole põhjendatud. Loomulikult võib vajadus kompromissideks tekkida madala, ühekohalise inflatsiooni juures. Kuid kõrgema inflatsioonitaseme juures ei avaldunud taoliste kompromisside olemasolu ei meie uuringus ega teiste poolt läbi viidud samalaadsetes regressioonuuringutes.

Lubage mul lõpetuseks lühidalt kokku võtta, millised võiksid kõige selle õppetunnid olla Eesti jaoks.

Esiteks on otsustava tähtsusega madala inflatsioonitasemega kooskõlas oleva makromajandusliku seisundi säilitamine. Eelarvepoliitilises plaanis võib see isegi tähendada eelarve ülejäägi tekitamist.

Teiseks tuleb hoolega jälgida kapitali sissevoolu. Finantssüsteem peab olema piisavalt tugev kapitali sissevooluga toimetulekuks. Kui tegemist on pikaajalise kapitali sissevooluga, siis pole muretsemiseks erilist põhjust. Kui aga on tegemist lühiajalise kapitali sissevooluga, tuleb protsessi hoolega jälgida ning muuta eelarvepoliitikat selliselt, et vähendada jooksevkonto defitsiiti.

Kolmandaks tähtsaks elemendiks Eesti-taolise üleminekumajandusega riigis on muudatused suhtelistes hindades. Suuremad hinnamuutused, mis seonduvad struktuuriliste reformidega tööstus- ja energeetikasektoris, tuleb läbi viia võimalikult ruttu, kui soovitakse inflatsioonitempot kiiresti Euroopa tasemele viia.

Uus raha uuenevale Euroopale

ROBERT RAYMOND

Euroopa Rahainstituudi peadirektor

See, mida tuntakse Euroopa Majandus- ja Rahaliiduna (EMU), on saanud suursündmuseks Lääne-Euroopas. Avameelselt öeldes, mulle ei meeldi niisugune sõna nagu "rahaliit", sest see tuletab meelde mõningaid kokkuleppeid, mis sõlmiti möödaniikus selleks, et fikseerida mitmete valuutade vahelised vahetuskursid teatud tasemel. Erinevused nende valuutade vahel aga säilisid.

Kogemused on näidanud, et sellised lepped võivad toimida mõnda aega – eriti kullastandard, mille abil õnnestus pikka aega hoida kursid stabiilsetena. Kuid kahe maailmasõja vahelisel perioodil langes muidugi kokku ka see süsteem. Bretton Woodsi süsteem kujutas endast katset ohjeldada kursside muutlikkust olukorras, kus puudus kullaks konverteerimise võimalus. Kuid ka see süsteem ei suutnud ära hoida 1960-ndail ilmnenud inflatsiooni diferentseerumist ning devalveerimisi, mis kulmineerusid 1970-ndate alguses süsteemi kokkuvarisemisega.

Maastrichti lepingus kirjeldatud monetaarkokkulepped on palju kaugemaleulatuvad, kui sellised ajaloolised katsed vahetuskursse stabiliseerida. Need tähendavad sisuliselt rahvusvaluutade ühinemist üheks uueks rahaühikuks. Sealjuures juhib protsessi üksainus keskpank. See on teostatav ainult nende riikide vahel, kus kehtivad täiesti jätkukindlad ning stabiilsed vahetuskursisuhted – konstantne bilateraalne vahetuskurss nominaaltingimustes, mis püsib pikema aja jooksul, ilma et tekiks mittevastavust reaalloludes. See omakorda eeldab ühesugust inflatsioonitempot ning piisaval määral konvergenti ka muudes valdkondades.

Nüüd, mil otsuse tegemiseni on jäänud vähem kui aasta, tasub meenutada, millist kasu oodatakse EMU-lt, millised takistused tuleb veel ületada ning millist mõju võib see avaldada kolmandatele riikidele, eriti Kesk- ja Ida-Euroopas.

I Tõsised põhjused valuutade liitumiseks

1. EMU on üks kõikehõlmava strateegia paljudest elementidest Euroopa identiteedi kujundamisel ning Euroopa riikide vahel parema ühtekuuluvuse saavutamisel. Vastandina puhtalt majanduslikule, on sellel ka poliitiline eesmärk, mis on kasvanud välja läbitunnetatud soovist ära hoida meie kontinenti minevikus laastanud veriste sõdade kordumine. Esimeseks taoliseks katseks oli Marshalli plaan. Nagu te teate, tähistati hiljuti kindral Marshalli kuulsa kõne 50. aastapäeva. 1954. aastal nurjus katse moodustada Euroopa kaitseorganisatsioon. Võrdluseks – Euroopa Sõe- ja Terasekoondis, Euratom, Euroopa Majandusühendus ja sellest tulenev ühine põllumajanduspoliitika ning viimasel ajal ka ühine turg on aga kõik kaasa aidanud eurointegratsioonile. Hinnates kõrvaltvaatajana seda pikaajalist ning edumeelset arengut, võib EMU-d pidada veel üheks sammuks sellel teel, millele võiksid järgneda muud sammud niisugustes valdkondades, nagu riiklik finantseerimine või nendes, mida nimetatakse teiseks ja kolmandaks tugisambaks.

2. Piirdudes majanduskeskkonnaga, võime välja tuua mitmeid argumente, mida on pakutud EMU põhjendamiseks. Need on teatud mõttes vastuargumendid euroskeptikuile, kellest paljud saavad inspiratsiooni anglosaksi teadusringkondade ideedest.

Lääne-Euroopa riikide majanduse iseloomulikuks jooneks on kõrge integratsiooniaste. Seda on võimalik mõõta iga liikmesmaa ekspordi või impordi osatähtsusega antud maa SKP suhtes *vis-à-vis* teiste EL-i maadega. Ühe Lääne-Euroopa riigi valuuta odavnemine ning sellele järgnev mittevastavus keskmise pikkusega perioodi jooksul põhjustaks selles kontekstis:

1) teiste riikide impordi tõhusa "maksustamise" ning ekspordi "subsideerimise", millega kaasneb majanduskasvu ning tööhõive ajutine paranemine. Partnerriikides hakkaks aga ilmnema vastupidine mõju. See nivelleeriks suurema osa raskesti teenitud kasust, mis on saadud tänu liikmesmaade vahel tariifide ja kvootide keelustamisele;

2) inflatsiooni kiire kasvu riigis.

Siinjuures võib lisada, et bilateraalsete vahetuskursside muutlikkus Lääne-Euroopas avaldab omakorda pärssivat mõju äritegevuse strateegilisele planeerimisele erinevatel turgudel. Valuutakursside kõikumise mõru kogemus – eriti just korporatsioonide suured kaotused ning vahendite ebaõige paigutumine makromajanduslikul tasandil – on süvendanud soovi elimineerida vahetuskursid, et edaspidi vältida niisuguste häiretega kaasnevaid riske. Tegelikult ei peeta Euroopas kurssi makromajanduses tasakaalu saavutamise otstarbekaks instrumendiks, nii nagu selgitatakse õpikutes, vaid täiendava tasakaalutuse põhjustajaiks. Kokkuvõttes on nende ebastabiilsus pigem majanduskasvu takistav kui soodustav tegur.

Juba 1960-ndate alguses hakati neid probleeme rohkem teadvustama. Mõtete evolutsiooni selles valdkonnas tähistasid mitmed kuulsad dokumendid, sealhulgas Marjolini memorandum ning Barre, Weneri ja Delors'i raportid, milles on progressiivselt edasi arendatud Maastrichti lepingu peamisi aspekte.

3. Lõpuks – majanduslik ja monetaarintegratsioon on omavahel tihedalt seotud. Viimatimainitu saab toimuda ainult niivõrd, kui võrd esimene on juba edu saavutanud; vastasel juhul tuleb läbi elada talumatuid pingeid. Edukaks monetaarintegratsiooniks on samuti vajalik, et kursid, millega rahvusvaluutat konverteeritakse uueks ühisrahaks, vastaksid pikaajalistele tasakaalulistele vahetuskurssidele, et ühinemine euro-ruumiga ei põhjustaks uusi raskusi konkurentsi mõttes. See omakorda eeldab vastavat konvergenti taset.

Kui nimetatud eeltingimused on täidetud, võib EMU-sse suhtuda kui viimasesse asendamatusse sammu ühise turu loomisel. Tegelikult ei ole võimalik luua ühist turgu ilma ühise hinnakujundussüsteemita ning seega ka ilma ühisrahata.

Seejärel aitab EMU majandusintegratsiooni lõpule viia, luues tasase mänguvälja, kus nii hinnad kui ka kulud on täielikult läbipaistvad ning kus tarnijad võivad omavahel konkureerides optimaalselt rahuldada klientide vajadusi.

See aga ei tähenda, et ühine turg oleks ühetaoline süsteem. See tähendab üksnes, et diferentseerumine on optimaalne tagajärg ning individuaalsete võimete väljendus, olgu siis inimeste, ettevõtete, pankade või geograafiliste piirkondade tasandil.

II Raskused

Kuid üleminek kolmandale etapile ei kujune lillepeoks. Kesk- ja Ida-Euroopa riigid teavad, mida üleminek tähendab ning kui suuri jõupingutusi see nõuab.

Soovides praktiliselt hinnata liikumist konvergentsi suunas, võiks lähtuda kahest põhilisest näitajate kategooriast: hindadest ja rahandusalastest saavutustest.

1. EL-i maades leiab aset nii inflatsioonimäära varasemast suurem ühtlustumine kui ka ajalooliselt madalaimale tasemele jõudmine. On ka teisi hinnakategooriaid, kuid selle asemel, et olla pedant, eelistaksin piirduda tarbijahinnaindeksiga (THI). Raha ostujõu hindamisel on sellel indeksil ülimalt suur tähtsus. See mõjutab väga suurel määral valuutakursse (kuigi need reageerivad ka muudele teguritele ning ootustele), olles seetõttu olulise tähtsusega ettevõtjate jaoks. Käesoleval ajal on viieteistkümnest EL-i riigist kolmeteistkümnes olnud THI 12 kuu kasvu näitaja alla 2%.

2. Teiseks võtmeteguriks jätkusuutlikul üleminekul rahaliidule on rahanduslik olukord. Avaliku sektori iga-aastase puudujäägi pidurdamatut süvenemist ning võla osatähtsuse suurenemist võib õigustatult pidada inflatsioonitekitajaks, kui just keskpank ei reageeri sellele reaalintrissimäärade tõstmisega tasemeni, mis võiks peatada majanduskasvu ning põhjustada ka valuutakursside ebastabiilsust.

Lääne-Euroopas on rahanduslik olukord viimaseil aastail märkimisväärselt halvenenud, kuigi ebahütlaselt. Osaliselt on asjade selline käik põhjustatud niisugustest teguritest, nagu rahvastiku vananemine, suurenenud kulutused tervishoiule ning tööjõumahukate tegevusalade kadumine konkurentsi tõttu uute esilekerkinud riikidega.

Maastrichti lepingus sisalduvad tähised, milleni mõnel liikmesmaal on praegu raske jõuda. Seoses sellega tekivad raskused, kuna eesmärgiks on mitte ainult endiste rahvusvaluutade ühendamine, vaid ka uue, stabiilse raha loomine, s.t sellise valuuta loomine, mis tagab pikemas perspektiivis piirkonnas stabiilsed hinnad.

Isegi kui me eemalduksime lepingusätetest, on jõutud üldjoontes kokkuleppele, et konsolideerumine rahandusasjades on Lääne-Euroopas paratamatu. Kuid konsolideerumispüüdlusi, mida viimasel ajal on intensiivistatud, seostab suur osa avalikust arvamusest suuremate sotsiaalsete kulutustega. See tekitab kartusi, sest nõuab radikaalseid institutsioonilisi reforme, eriti pensionisüsteemide, sotsiaalkindlustuse ja tööturu funktsioneerimise osas. See ongi üheks põhjuseks, miks on vaja saavutada rahva heakskiit. Need, kelle võimuses on mõjutada avalikku arvamust, peaksid tegema kõik selleks, et hetkeraskused ei ähmastaks tulevikuvisioni ühtsemast ja majanduslikult õitsvast Euroopast. EMU edasilükkamine ei ole õige rohi meie tõbede raviks, sest niiviisi talitades ei suuda me vähendada tööpuudust.

3. Arveldusühiku muutmine toob endaga kaasa juurdunud tavade katkemise. Sellega oleks kergem leppida, kui silme ees oleks selge elatustaseme tõusu perspektiiv.

Kuid edusammud majanduses ei ole veel kõik. Me peame mõistma, et raha on üks tähtsamaid rahvuslikke sümboleid, samasugune nagu lipp või rahvushümn. Seepärast peaks ka euro seostuma mingi euroopaliku identiteediaspektiga. Mõnede riikide vastuseis liitumisele ühisrahaga võib olla ajendatud soovist säilitada suveräänsus monetaarasjus. Samas ei tohi unustada, et EL-i liikmesmaade keskpangad on juba ammu minetanud võime viia ellu sõltumatut, omal äranägemisel põhinevat rahapoliitikat. Seda nimelt karmide valuutapiirangute tõttu, mis on samuti mineviku õppetund. Sõltumatus tähendas sageli kõrgemat inflatsiooni, mis ei soodustanud majandusliku kasvu ja tööhõive stimuleerimiseks vajaliku tugeva, stabiilse vundamendi loomist.

III Rahaliidu tagajärjed

1. Monetaaranalüüsi seisukohalt kujuneb euro kasutusruumist sisemiselt nagu üksainus riik.

Seal on käibel ühisraha, kuigi 2001. aasta lõpuni jäävad kasutusele riikide endistes väeringutes rahatähed ja mündid – seniks, kuni võetakse kasutusele eurodes nomineeritud rahatähed ja mündid.

Kuid kohe algusest, 1999. aasta jaanuarist alates, on euro ainus seaduslik valuuta. Endised rahvuslikud arveldusühikud muutuvad euro allühikuteks. Praegu valmistatakse ette rahaseadust.

On vaid üks, föderaalpanga tüüpi keskpang, kuhu kuuluvad Euroopa Keskpang (European Central Bank, ECB) ning olemasolevad riikide keskpangad. Ühine rahapoliitika hakkab kuuluma ECB Direktorite Nõukogu ainupädevusse, muud operatsioonid aga detsentraliseeritakse.

Rahvuslikud keskpangad hakkavad tegelema ühise rahapoliitika elluviimiseks vajaliku infrastruktuuri loomisega: pangatähtedega, globaalse arveldussüsteemiga, mis peaks tagama täieliku integratsiooni rahaturul, finantsühenduse ettevalmistamisega üleminekuks.

Samuti peaks uus vahetuskursimehhanism – kehtiva mehhanismi järeltulija – käivituma pärast 1999. aasta jaanuari. Sellega luuakse vajalik raamistik poliitika kooskõlastamiseks euro-ruumi kuuluvate ja selles mitteosalevate EL-i liikmesmaade vahel. Stabiilsuse ja kasvu pakti kaudu toimub koordineerimine fiskaalpoliitika vallas. See toimub ka muudes valdkondades, mis ei kuulu keskpankade otsustusalasasse.

2. Kahtlemata on euro kasutuselevõtt suursündmus ka väljapool EL-i piire.

Esiteks. Euro kujuneb maailmas tähtsaks valutaks tänu euro-ruumi mastaapidele majanduslikus mõttes ning sõltumatu keskpanga olemasolule, mille üheks selgepiiriliseks ülesandeks on tagada hindade stabiilsus. Samas ei saa välistada, et läbirääkimised enne osalevate maade nimekirja koostamist 1998. aasta kevadel ning ECB vajadus tõsta oma usaldusväärsust, võivad põhjustada turul ajutist ebakindlust. Kuid ma olen veendunud, et aja jooksul muutub see tugev ning kindel valuuta, mida toetab lai ja hästi funktsioneeriv siseturg, atraktiivseks ka investoritele.

Teiseks. Ühisrahaga liitunud maadest kujuneb peamine partner muudele, eriti Kesk- ja Ida-Euroopa riikidele. Euro-ruumist saab nende suurim kaubanduspartner, suurepärane väljund ekspordile teistest Euroopa maadest. Sellest peaks kujunema ka likviidne kapitaliturg, kus on hõlbus laenata või investeerida.

Vahetuskurs *vis-à-vis* euro annab kasuliku orientiiri ka kolmandatele riikidele rahapoliitika suunamiseks ning aitab niiviisi kaasa nende riikide makromajanduslikule lähenemisele. Alles siis, kui nimetatud konvergents on saavutanud täielikult rahuldava taseme ning see tendents võib jätkuda, võib tulla kõne alla nende ühinemine ühisraha majandusruumiga. Siinjuures tasub meenutada, et kulus 40 aastat enne, kui Rooma lepingule esimestena allakirjutanud riigid jõudsid ühisraha rakendamiseni. Selle aja jooksul on need riigid läbinud majandusliku integratsiooni ja oma struktuuride harmoniseerimise täiemahulise protsessi. Uustulnukatel tuleb läbi käia samasugune arengutee.

Eurointegratsioonist

MART SIIMANN

Eesti Vabariigi peaminister

Lugupeetud daamid ja härrad!

Liitumine Euroopa Liiduga on Eesti riigi poliitiline prioriteet olnud ajast, mil meil iseseisva riikliku poliitika teostamine taas võimalikuks muutus. Ajaloolis-kultuuriliselt Vanasse Maailma läbi aegade enesestmõistetavalt kuuluvana on meil tulnud äärmiselt lühikese aja jooksul taastada need riiklusega kaasas käivad märksõnad ja süsteemid, mis võimaldavad ka poliitilise ning majandusliku "Euroopas olemise". Oma põhiseadus, riigiaparaat, välis teenistus, rahvuslik valuuta – need on vaid mõned riikluse toimimise eeltingimused, mis tuli nullpunktist alustades üles ehitada ning mis võimaldavad meil täna rahvusvahelistes suhetes kaasa rääkida riikidega, kellel veel viis aastat tagasi oli Eestiga võrreldes võrreldamatu edumaa.

Euroopa Liit hindab uusi võimalikke liikmesriike niinimetatud Kopenhaageni kriteeriumide alusel, mis eeldavad edukalt kandidaadilt stabiilset demokraatiat, toimivat turumajandust ja suutlikkust rakendada ellu *acquis communautaire* ehk võtta endale kõik Euroopa Liidu täisliikme staatusega kaasnevad kohustused.

Stabiilne demokraatia, nagu ka märgatav majanduslik areng, rahvuslik valuuta, edukas reformipoliitika – need on tänase Eesti tugevad küljed. Tõeliselt euroopalikust riigist saame Eesti puhul rääkida aga alles siis, kui loome oma edusammudele järjepidevust tagava aluse. Eeltingimusteks on siin riigiaparaadi kaasaja nõuetele vastav toimimine, Euroopa õigussüsteemi lülitumine, reformipoliitika (eelkõige haldus- ja maareformi osas) realiseerimine, mis võimaldab ühtlasi ka Euroopa Liidu *acquis'* tõrgeteta ülevõtmise ja järgimise.

Olulised sammud, mis määratlevad hetkel Eesti suhted Euroopa Liiduga, on Eesti ja Euroopa Ühenduste vahelise assotsieerumislepingu allakirjutamine kaks aastat tagasi – 12. juunil 1995 ja liitumisavalduse esitamine 24. novembril 1995. Allakirjutamisest tänaseni on meie assotsieerumislepingu ratifitseerinud lisaks Riigikogule (1. augustil 1995) ja Europarlamendile (15. novembril 1995) kolmteist Euroopa Liidu viieteistkümnest liikmesriigist. Eesti ootab kiiret positiivset otsust ka Prantsusmaa ja Belgia rahvusparlamentidelt. Tagamaks Euroopa Lepingus sisalduvate kohustuste täitmist ja Valge Raamatu soovitude järgimist, on Vabariigi Valitsuse 1996. aasta 30. jaanuari korraldusega loodud konkreetset struktuurid liitumiseelse strateegia ja eurointegratsiooni protsessi koordineerimiseks.

Ministrite komisjon ühendab ministreid, kelle valitsemisalas on kaalukas osa Euroopa Liiduga seotud küsimustest. Komisjoni ülesanne on formuleerida Eesti ühinemiseelse strateegia ja teha poliitilised otsused ettevalmistusprotsessis, juhul kui pole otsest tarvidust kaasata kogu valitsuskabinetti.

Kõrgemate ametnike nõukogu formuleerib ja tagab ühtset valitsuspoliitikat EL-i küsimustes ja ühinemiseelse poliitika süsteemset elluviimist. Nõukogu funktsioneerib foorumina, kus

arutelu tulemusena sünnivad konsensuslikud lahendused probleemidele, mis hõlmavad mitut eri sektorit või ministeeriumi ning kus saab välja töötada ühiseid seisukohti Eestile olulistes küsimustes. Kõrgemate ametnike nõukogu juurde luuakse vajadusel töögrupe, mille ülesandeks on teatud spetsiifiliste probleemide põhjalikum läbitöötamine (näiteks riigiametnike eurokoolitus või Eesti avalikkuse EL-alane teavitamine). Töögrupid esitavad hiljem oma tulemused nõukogule heakskiitmiseks.

Iga ministeerium vastutab oma haldusalasse kuuluvate eurointegratsiooniga seotud ülesannete täitmise eest. Tulemuste saavutamise viis ei ole kindlalt ette kirjutatud, mistõttu ministeeriumides on loodud antud tingimustesse sobivad struktuuriüksused, mis koordineerivad eurointegratsiooni protsessi ministeeriumide tegevusvaldkonnas.

Eurointegratsiooni büroo, mille algseks ülesandeks oli eelkõige toimida ministrite komisjoni ja kõrgemate ametnike nõukogu sekretariaadina, on ajapikku ülesandeid juurde saanud. Eurointegratsiooni büroo omab koordineerivat rolli tehnilise abi, ametnike eurokoolituse ja seadusandluse harmoniseerimisprotsessi järelevalve teostamises ning on üha enam ka strateegilise planeerimise ja analüüsi üksuseks peaministri alluvuses.

Vajadus tõsta eurointegratsiooni tempot ning viia selle koordineerimine kõrgemale tasemele oli aluseks otsusele, millega peaminister isiklikult hakkas koordineerima eurointegratsiooni protsessi.

Seega oleme loonud süsteemi, mis vastab oma ülesehituselt nõuetele, mis tulenevad demokraatlikust otsuste tegemise mehhanismist. Samas nõuab hetkel toimiv koordinatsioonisüsteem pidevat täiustamist, iseäranis määrav tähtsus on sujuvalt kulgeval ja tulemusrikkal koordineerimistööl tulevaste liitumisläbirääkimiste käigus ja iseenesestki mõista võimalikus tulevas Euroopa Liidu liikmesriigis. 6. juunil 1996 kiitis Vabariigi Valitsus heaks esimese tegevuskava Eesti integreerumiseks Euroopa Liitu. Vabariigi Valitsuse 1997. aasta tegevuskava kinnitati valitsuse poolt käesoleva aasta 11. veebruaril. Tegevuskava sisaldab nii Eesti senised saavutused ühiskondliku ja majandusliku arengu valdkonnas kui ka edasised kavad Euroopa Liidu siseturgu integreerumise eesmärgil. Tegevuskava koostisse kuulub ka õigusaktide harmoniseerimise ja rakendamise ajakava, mis on koostatud ministeeriumide-poolsete konkreetsete tööplaanide põhjal.

Vabariigi Valitsuse tegevuskavale on lisandumas ka sektoraalseid tegevuskavasid. Kevadel esitati Eesti III. samba (sise- ja justiitsküsimused) strateegia, mis on aluseks Eesti tegevusele sise- ja justiitsküsimuste valdkonna euroopalikumaks muutmisel.

Tegevuskava täitmise täpne jälgimine on kogu protsessi intensiivistamisel keskse tähtsusega. Monitooring saab võimalikuks kindla korra alusel ja regulaarselt toimuva aruandluse abil. Aruandluse korraldamiseks ja hetkeseisu analüüsimise tagamise abinõudeks on:

- eurointegratsiooniga seotud küsimuste regulaarne arutelu Vabariigi Valitsuse istungitel, sealhulgas ministrite-poolne aruandlus tehtud tööst;
- koordinatsioonistruktuuride tegevuse tõhustamine, iseäranis ministrite komisjoni istungite regulaarne toimimine;
- kõrgemate ametnike nõukogu koosolekutel probleemide tõstatamine juba nende tekkimise varases staadiumis ning neile viivitamatult lahenduste leidmine;
- Riigikantseleis asuva eurointegratsiooni büroo koosseisu laiendamine, tagamaks paremat tagasisidet ja olukorra analüüsi.

Neid võimalusi oleme hakanud ka praktikas realiseerima.

Tegevuskava täitmise detailne jälgimine võimaldab varakult tuvastada sektorid, kus esineb mahajäämust või identifitseerida probleemid, mis on harmoniseerimise ajakavast

kinnipidamisel takistuseks. Samuti on ministritel kohustus protsessi jälgida ja tekkivatest tõrgetest valitsust varakult informeerida. Probleemid, mis protsessi käigus kerkivad, tuleb lahendada nii madalal tasemel kui võimalik, ning vaid siis, kui see tõepoolest põrkub objektiivsetele takistustele, tuua need läbi olemasolevate struktuuride valitsusse.

Vabariigi Valitsus on teinud Riigikogule ettepaneku kutsuda suvel kokku erakorraline istungjärk, menetlemaks seaduseelnõusid, mis on eurointegratsiooni protsessi seisukohalt olulise tähtsusega. Erakorralise istungjärgu päevakord kiideti heaks eisel Vabariigi Valitsuse istungil. Päevakorra kohaselt tuleb arutusele 6 eurointegratsiooni seisukohalt vajalikku eelnõu sh võlaõigusseaduse üldosa. Hetkel on parlamendi menetluses veel 11 eurointegratsiooni seisukohalt olulist eelnõu.

Õigusaktide harmoniseerimise kõrval on määrava tähtsusega valminud õigusaktide ellurakendamine ja nende täitmise tagamine. Ilma õigusakte ellu rakendamata ei ole võimalik Euroopa Liidu siseturus osaleda. Õigusaktide rakendamine on mõnes sektoris äärmiselt rahamahukas, enamgi kui harmoniseerimine. 1997. aasta riigieelarves eraldati õigusaktide harmoniseerimiseks ja rakendamiseks, sh institutsionaalseteks ümberkorraldusteks ning muuks eurointegratsiooniga seotud tegevuse finantseerimiseks 18 miljonit krooni. Järgmise aasta riigieelarve projektis on see summa oluliselt kasvanud.

Tõhusamat tegutsemist harmoniseerimise valdkonnas piiravad hetkel mitmed objektiivsed tegurid, mis on suures osas juriidilist laadi. Eesti õigussüsteem nõuab kõrge regulatiivsusastmega seadusi, kuid jätab vähe võimalusi volitusnormide kasutamiseks, mis võimaldaksid õigusaktide harmoniseerimise tempot tunduvalt tõsta, kuna paljud EL-i õigusaktidega sätestatud küsimused peaksid oma sisu poolest olema kehtestatud Vabariigi Valitsuse määrusenä. Samuti on riigiaparaadis vähe Euroopa Liidu õigust tundvaid juriste, mistõttu sageli on õigusaktide koostamisega tegevad omal alal kompetentsed, kuid ilma täiendava juriidilise ettevalmistuseta spetsialistid.

Riigi elu sõlmpunktide Euroopa Liidu liikmelisuseks ettevalmistamise kõrval on teine äärmiselt tähtis ülesanne EL-alane töö avalikkusega. Esmalt tuleb murda müüt, nagu üldse ei informeeritaks sellest protsessist avalikkust. Enamik ministeeriume avaldab regulaarselt Eesti ajakirjanduses (ka maakondade tasandil) ning Internetis Eesti EL-alast informatiivset ja ka uuriv-analüütilist teavet. Samas on selge, et seda valdkonda saab ja tuleb tõhustada väga konkreetsete sammudega. Rahvas peab täpsemalt teadma, mida head ja ka halba Euroopa Liiduga liitumine endaga kaasa toob.

Kõrgemate ametnike nõukogu juurde loodud töögrupp valmistas ette Eesti avalikkuse Euroopa Liidu-alase teavitamise põhimõtted. Dokument kiideti nõukogu poolt heaks ning homme peaks oma arvamuse välja ütleva eurointegratsiooni ministrite komisjon. Põhimõtete ellurakendamine riiklikul tasandil võimaldaks meediat, valitsusväliseid organisatsioone ja teisi vajalikke institutsioone kaasates jagada kõigile elanikkonna gruppidele neile sobivas vormis informatsiooni Euroopa Liidu olemuse, põhimõtete ja eesmärkide kohta. Laia avalikkuse kaasamine debatti Eesti kui võimaliku Euroopa Liidu liikmesriigi tuleviku küsimustes on demokraatliku protsessi lahutamatu osa.

Rahvusvaheliste suhete kompleksis on Eesti võimalik liitumine Euroopa Liiduga mitmepoolse tegevuse tulem ning eeldab mitte üksnes ühepoolset soovi liidu liikmeks saada vaid ka EL-i liikmesriikide-poolseid hoiakuid, kas Eestit liidu liikmeks võtta või mitte.

Järelikult tuleb Eestil teha valik, kas seada end vabatahtlikult rolli, kus kontinentaal-Euroopa ääreala väikeriik hakkab oma rahvusvahelisi suhteid erinevate Euroopa Liidu liikmesmaade ning kolmandate riikidega reguleerima läbi kompleksse riikidevaheliste lepete süsteemi või redutseerib selle komplitseeritud mudeli suuremaid valdkondi katvatele

funktsioneerivatele süsteemidele. Viimast pakub Euroopa Liidu liikmelisus. Euroopa arenguperspektiive arvestades viitaks aktiivsest liikmelisusest loobumine kindlasti ka poliitilisele lühinägelikkusele ning rahvusvahelisel tasandil küllalt selgelt avalduvate tendentside eiramisele. Poliitiliselt oleks selline valik ebaprofessionaalne, riiklikult – stagnatsioonile/pärsitud arengule suunav.

Ilmselt ei ole kuigi korrektne väita, et Eesti peab Euroopa Liitu astuma. Pigem võib väita, et Eestilt **ei ole võetud võimalust** saada Euroopa Liidu liikmeks ning Eestile on **antud võimalus** seda perspektiivi realiseerida. Liikmelisuse peamised pooltargumendid seonduvad riigi majandusliku arengu ja riigi turvalisusega. Rahvusvaheliste militaarjulgeolekut ja militaarkaitset tagavate struktuuride süvenev regionaliseerumine suurendab tegelikkuses Eesti riigi eksisteerimise ning turvalisuse seisukohalt “pehme” julgeoleku garantiide tähtsust. Viimased kaasnevad otseselt ja kaudselt Euroopa Liidu liikme staatusega ning neid üle tähtsustada on raske, kuna need on otseselt seotud rahvusvahelise majandustegevuse võrgustikus osalemise ja välisinvesteeringutega.

Samal ajal kui Eesti tegeleb aktiivselt oma “kodutööga” Euroopaga integreerumiseks, tegeleb Euroopa Liit oma sisemiste struktuuride muutmisega, et olla valmis uusi liikmeid vastu võtma. Meie soov on, et siis, kui Eestist saab Euroopa Liidu täisliige, oleks Euroopa Liit endiselt organisatsioon, mis on võimeline efektiivselt otsustama ning paindlikult tegutsema.

On selge, et iga Euroopa Liidu laienemine peab endaga kaasa tooma ka integratsiooni süvenemise, et tagada Euroopa Liidu riikide tugevam koospüsimine. Järgneva Euroopa Liidu laienemise kõrval on integratsiooni süvendavaks teguriks Euroopa Majandus- ja Rahaliit (EMU), mis sillutab tee Euroopa Liidu riikide üleminekule ühishrahale – eurole. Tahaksin loota, et Eesti krooni 10. aastapäeva tähistades teeb Eesti juba sisulisi ettevalmistusi Euroopa ühishrahale üleminekuks ja seda Euroopa Liidu täisliikmena.

hinnakonvergenstulemustele. Viimast pakub Euroopa Liidu liitumise Euroopa
arenguperspektiive arvestades võiks aktiivset liikumist loomulike tingimuste ja
positiivse hinnatõusuga ning rahvusvahelise kaubanduse kiirelt arenevate
tendentside arvestades. Põhiküsimus oleks selline valik ehk professionaalne, riikliku
stabiilsusele/püsivusele arvestades.

Ilmselt ei ole kogu maailmas veel, et Eesti peab Euroopa Liitu astuma. Jigem võib väita, et
Eesti ei ole veelgi võimalust saada Euroopa Liidu liikmeks ning Eesti on astunud
võimalus selle perspektiivi realiseerida. Liikmuse peamised eeltingimused
seonduvad riigi majandusliku arengu ja riigi turvalisusega. Rahvusvahelise
suhtekorralduse ja mitmekülgset tegevust arvestades on Eesti majanduse
suurendab tegevust Eesti riigi arenguga ning arenguga. Võimalik "põhise"
põhiseks garantide tähtsust. Viimased Euroopa Liit ja Euroopa Liit Euroopa Liit
liikme staatusega ning riigi ole liikmusele on riigi, kuna need on riigi arengu
rahvusvahelise majandusega seotud võlgustikus esimese ja viimase vahel.

Sama ei ole kui Eesti tegelikult aktiivselt oma "kohalike" Euroopa integreerimise
tegelik Euroopa Liit oma arengute suhtes ja arenguga, et ole valmis oma liikmuse
vastu võtta. Meie arvamus on, et see, kui Eesti saab Euroopa Liitu liikmeks, et Euroopa Liit
endist organisatsioon, mis on võimeline efektiivselt otsustama ning paindlikult tegutseda.

On võis, et see Euroopa Liitu liitumise peab endaga kaasa võtta ka integreerimise
arenguga, et tegada Euroopa Liitu liikmuse tagajärjel Euroopa Liitu
Liitu liitumise kõrval on riigis oleva rahvusvahelise Euroopa Liitu
Liitu (EMU) mis sisaldab see Euroopa Liitu liikmuse tagajärjel Euroopa Liitu
Liitu liitumise tagajärjel Euroopa Liitu liikmuse tagajärjel Euroopa Liitu
Euroopa Liitu liikmuse tagajärjel Euroopa Liitu liikmuse tagajärjel Euroopa Liitu

ISBN 9985-9117-2-5

Toimetanud Ants Kaasik

Küljendanud ja kujundanud Kadi Pajupuu (SE & JS)
Foto graaf Teet Malsroos

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

3-98-00532